

Najnowsze orzecznictwo

Marek Antoni Nowicki

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA – PRZEGLĄD ORZECZNICTWA (kwiecień–czerwiec 2018 r.)

OBOWIĄZEK PRZESTRZEGANIA PRAW CZŁOWIEKA (ART. 1)

Swoboda ustawodawcy korzystającego z pewnego jej marginesu rozciąga się zarówno na decyzję o interwencji w danej dziedzinie, jak i – po jej nastąpieniu – na wprowadzone szczegółowe regulacje, które powinny zapewnić, aby przepisy były zgodne z Konwencją i została osiągnięta równowaga między konkurującymi ze sobą interesami: publicznym i prywatnym. Nie oznacza to jednak, że wybory i przyjęte przez ustawodawcę rozwiązania pozostają poza granicami kontroli Trybunału, do którego należy staranne zbadanie argumentów stawianych w procesie ustawodawczym i prowadzących do przyjętych wyborów oraz ustalenie, czy została zachowana właściwa równowaga między konkurującymi ze sobą interesami państwa lub ogólnie społeczeństwa oraz osób bezpośrednio dotkniętych działaniami ustawodawcy.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 117.

PRAWO DO RZETELNEGO PROCESU SĄDOWEGO (ART. 6)

Decyzja o zgodzie na bronienie się przez oskarżonego osobiście bez pomocy adwokata albo zamiast tego o ustanowieniu adwokata do reprezentowania go mieści się w granicach swobody państw Konwencji, które są lepiej przygotowane niż Trybunał do wyboru odpowiednich środków mających umożliwić ich sądom zagwarantowanie praw obrony.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 123.

Władze krajowe przy dokonywaniu wyboru, do jakiego są uprawnione na podstawie art. 6 ust. 1 i 3 lit. c, muszą brać pod uwagę wolę oskarżonego, mogą ją jednak pominąć, jeśli istnieją istotne i wystarczające podstawy do uznania, że jest to konieczne w interesie wymiaru sprawiedliwości. Trybunał bada podstawy przewidziane przez ustawodawcę krajowego oraz stosowanie przez sądy wchodzących w grę przepisów prawa w konkretnej sprawie. Na poziomie ustawodawcy mogą mieć pewne znaczenie standardy prawne i rozwój wydarzeń w innych państwach Rady Europy, w prawie Unii Europejskiej oraz

bardziej ogólnie w prawie międzynarodowym. Badanie znaczenia i wystarczającego charakteru przedstawionych argumentów stanowi w istocie część procesu badania przez Trybunał ogólnej rzetelności postępowania karnego. Trybunał systematycznie powtarza, że nieodłącznym celem praw minimalnych zagwarantowanych w art. 6 ust. 3 jest wkład w zapewnienie rzetelności całego postępowania karnego, co jest główną troską Trybunału na podstawie art. 6 ust. 1.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 126.

Państwa Konwencji mogą wybrać, w ramach swobody przyznanej im w ugruntowanym orzecznictwie Trybunału, obowiązkową reprezentację prawną. Przy ocenie znaczenia i wystarczających podstaw takiego wyboru oraz tego, czy państwo nie przekroczyło granic swojej swobody w tym zakresie, Trybunał może również uwzględnić sposób, w jaki korzystały z niego inne państwa, oraz przyjmowane przez nie kryteria, podobnie jak zmiany w prawie międzynarodowym i – w miarę potrzeby – europejskim.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 130.

Standardy przyjęte przez inne państwa Konwencji oraz wymienione wcześniej zmiany w skali międzynarodowej powinny być brane pod uwagę. Biorąc jednak pod uwagę znaczną swobodę wyboru środków, jaką ugruntowane orzecznictwo Trybunału przyznało państwom w procesie zapewnienia zgodności ich systemów sądowych z wymaganiami prawa do bronięcia się „osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę” (art. 6 ust. 3 lit. c) oraz ze względu na to, że nieodłącznym celem tego przepisu jest przyczynienie się do rzetelności postępowania karnego jako całości, należy stwierdzić, że standardy te nie są rozstrzygające. Gdyby tak było, wybór środków przez państwa członkowskie i przyznana im w tym zakresie swoboda zostałyby nadmiernie ograniczone. Absolutny zakaz bronięcia się osobiście w postępowaniu karnym bez pomocy obrońcy

może w pewnych okolicznościach stanowić zbyt daleko idące ograniczenie. W tej sytuacji, mimo istnienia w państwach Konwencji tendencji do uznania prawa oskarżonego do bronięcia się bez pomocy licencjonowanego prawnika, nie ma między nimi co do tego ogólnej zgody, a nawet gdy ustawodawstwa krajowe przewidują takie prawo, różnią się one znacznie co do sposobu jego stosowania.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 137.

Przy badaniu zgodności z art. 6 ust. 1 i 3 lit. c Konwencji spraw dotyczących obowiązkowej pomocy prawnej w postępowaniach karnych muszą mieć zastosowanie następujące zasady: (a) art. 6 ust. 1 i 3 ust. c nie musi dawać oskarżonemu prawa do samodzielnego decydowania o sposobie zapewnienia mu obrony; (b) decyzja o wyborze jednej z dwóch alternatyw wymienionych w tym przepisie, a więc prawa skarżącego do bronięcia się osobiście lub do bycia reprezentowanym przez adwokata z własnego wyboru albo w pewnych okolicznościach ustanowionego przez sąd, zależy co do zasady od rozwiązań ustawowych lub regulaminu sądu; (c) państwa Konwencji korzystają przy wyborze z pewnej swobody, która nie jest jednak nieograniczona. W świetle tych zasad Trybunał musi w pierwszej kolejności zbadać, czy zostały przedstawione istotne i wystarczające podstawy wyboru ustawowego zastosoanego w danej sprawie. Po drugie, nawet w razie ich przedstawienia nadal konieczne jest ustalenie – w ramach ogólnej oceny rzetelności postępowania karnego – czy sądy krajowe, stosując zarzucone rozwiązanie, również przedstawiły istotne i wystarczające podstawy swojej decyzji. W związku z tym istotna jest ocena, czy oskarżony otrzymał praktyczną możliwość skutecznego udziału w swoim procesie.

Wyrok Correia de Matos v. Portugalia, 4.4.2018 r., Wielka Izba, skarga nr 56402/12, § 143.

Trybunał nie może oceniać, czy wybory dokonane przez państwa Konwencji oznaczające ograniczenia dostępu do sądu były właściwe; jego zadanie ogranicza się do ustalenia, czy pro-

wadziły one do skutków zgodnych z Konwencją. Podobnie rola Trybunału nie polega na rozwiązywaniu sporów na tle interpretacji prawa krajowego regulującego taki dostęp, ale na ocenie, czy jej skutki były zgodne z Konwencją.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 81.

Stosowanie ustawowego progu wartości przedmiotu sporu przy skargach kasacyjnych do sądu najwyższej instancji stanowi uprawnione i uzasadnione wymaganie proceduralne, jeśli wziąć pod uwagę istotę jego roli polegającej na zajmowaniu się wyłącznie kwestiami odpowiednio dużej wagi.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 83.

Przy ocenie, czy postępowanie przed sądem apelacyjnym lub kasacyjnym spełniało wymogi art. 6 ust. 1, Trybunał bierze pod uwagę stopień, w jakim sprawa została rozpatrzona przez sądy niższej instancji, kwestię na tle rzetelności postępowania przed tymi sądami oraz naturę roli sądu wchodzącego w grę.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 84.

W związku z kwestią ustawowych ograniczeń dostępu do sądów najwyższej instancji ze względu na wartość przedmiotu sporu Trybunał w różnym stopniu bierze pod uwagę niektóre inne czynniki, a zwłaszcza (i) przewidywalność ograniczenia, (ii) kto – skarżący czy państwo – powinien ponieść negatywne konsekwencje błędów popełnionych w postępowaniu, uniemożliwiających skarżącemu dostęp do sądu najwyższej instancji oraz (iii) czy można uznać te ograniczenia za oznaczające „nadmierny rygorizm”.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 85.

W pierwszej kolejności do krajowych sądów najwyższej instancji – jeśli wymaga tego prawo krajowe – należy ocena, czy został zachowany próg ustawowego minimum wartości przed-

miotu sporu dopuszczającego skargę kasacyjną. W sytuacji gdy wchodzące w grę prawo krajowe zezwala im na selekcję napływających spraw, sąd najwyższej instancji nie może być związany błędami w ocenie tego progu popełnionymi przez sądy niższej instancji.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 86.

Ograniczenie dostępu do sądu jest nieproporcjonalne, jeśli środek prawny został uznany za niedopuszczalny z powodu przypisania skarżącemu pomyłki, za którą nie był obiektywnie odpowiedzialny.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 95.

Przestrzeganie sformalizowanych reguł postępowania cywilnego, w drodze których strony zapewniają rozstrzygnięcie sporu, jest czymś wartościowym i ważnym, jeśli pozwala ograniczyć dowolność, zapewnić równość broni, zapobiec arbitralności, zapewnić skuteczne rozstrzygnięcie sporu i orzeczenie w rozsądnym terminie oraz zapewnić pewność prawną i szacunek dla sądu.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 96.

Prawo dostępu do sądu zostanie naruszone, gdy regulacje przestają służyć pewności prawnej i właściwemu wymiarowi sprawiedliwości oraz stanowią rodzaj bariery uniemożliwiającej stronie merytoryczne rozstrzygnięcie jej sprawy przez właściwy sąd.

Wyrok Zubac v. Chorwacja, 5.4.2018 r.,

Wielka Izba, skarga nr 40160/12, § 98.

ZAKAZ KARANIA BEZ PODSTAWY PRAWNEJ (ART. 7)

Sformułowanie art. 7 ust. 1 zdanie drugie wskazuje, że punktem wyjścia każdej oceny, czy mamy do czynienia z „karą”, jest odpowiedź na pytanie, czy środek wchodzący w grę został zastosowany w następstwie orzeczenia,

iz dana osoba popełniła czyn zagrożony karą. W związku z tym mogą być brane pod uwagę również inne istotne czynniki, mianowicie natura i cel środka wchodzącego w grę, jego charakterystyka w prawie krajowym, procedura stosowana przy orzekaniu i wykonywaniu tego środka oraz jego surowość.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy, 28.6.2018 r., Wielka Izba, skargi nr 1828/06, 34163/07 i 19029/11, § 211 – odnoszący się do spraw dotyczących przewidzianej prawem konfiskaty gruntu w przypadku jego nielegalnej zabudowy.

Ustalenie dla celów Konwencji, że środek wchodzący w grę miał charakter „kary” wyłącznie, gdy osoba popełniła czyn uznany za zagrożony karą w prawie krajowym i została uznana za winną przez sąd karny, byłoby niezgodne z autonomicznym rozumieniem pojęcia „kara”. Gdyby nie istniała autonomiczna koncepcja tego pojęcia, państwa mogłyby swobodnie wymierzać kary bez kwalifikowania ich w ten sposób i w rezultacie osoby ukarane byłyby pozbawione gwarancji z art. 7 ust. 1. Przepis ten zostałby więc pozbawiony jakiegokolwiek praktycznego znaczenia.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy, 28.6.2018 r., Wielka Izba, skargi nr 1828/06, 34163/07 i 19029/11, § 216.

Skazanie przez sądy krajowe może stanowić jedno z kryteriów oceny, czy dany środek stanowi „karę” w rozumieniu art. 7, jego brak nie wyklucza jednak zastosowania tego przepisu.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy, 28.6.2018 r., Wielka Izba, skargi nr 1828/06, 34163/07 i 19029/11, § 217.

W przypadku „kary” art. 7 wymaga istnienia więzi intelektualnej (świadomość i zamiar) wskazującej na odpowiedzialność sprawcy czynu zagrożonego karą za swoje zachowanie. Zasada, że czyny zagrożone karą i kary muszą być przewidziane przez prawo, oznacza, że prawo karne musi jasno je definiować, aby były zrozumiałe, a ich skutki przewidywalne. Wymaganie to jest spełnione, gdy jednostka

może zorientować się z treści przepisu – w razie potrzeby z pomocą jego interpretacji sądowej – jakie działania lub zaniechania prowadzą do odpowiedzialności karnej. Oznacza to również, że co do zasady określony środek można uznać za „karę” w rozumieniu art. 7 wyłącznie w razie ustalenia odpowiedzialności osobistej sprawcy. Istnieje wyraźny związek między stopniem przewidywalności przepisu prawa karnego i taką odpowiedzialnością. „Kara” w rozumieniu art. 7 wymaga istnienia więzi intelektualnej pozwalającej stwierdzić w zachowaniu osoby, która fizycznie dopuściła się przestępstwa, pierwiastek odpowiedzialności. Wymaganie to jednak nie wyklucza niektórych form odpowiedzialności obiektywnej wynikającej z domniemań, pod warunkiem że są one zgodne z Konwencją. Artykuł 6 ust. 2 zezwala państwom na stosowanie prawa karnego do czynów, które nie stanowią normalnego korzystania z któregoś z praw chronionych na podstawie Konwencji, a zatem do definiowania znamion czynu zagrożonego karą. Mogą one pod pewnymi warunkami penalizować proste lub obiektywne fakty niezależnie od tego, czy wynikały z zamiaru kryminalnego, czy z niedbalstwa. Przykłady takich przestępstw można znaleźć w przepisach państw Konwencji. Domniemania faktyczne lub prawne działają w każdym systemie prawnym i Konwencja – co do zasady – ich nie zakazuje; wymaga jednak od państw, aby w prawie karnym nie wykaczały poza pewne granice. Zostałyby one przekroczone, gdyby w rezultacie domniemania jednostka nie mogła oczyścić się ze stawianych jej zarzutów, oznaczałoby to bowiem odebranie jej w ten sposób korzyści wypływających z art. 6 ust. 2.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy, 28.6.2018 r., Wielka Izba, skargi nr 1828/06, 34163/07 i 19029/11, § 242–243.

Artykuł 7 nie wymaga, aby wszystkie spory na podstawie tego artykułu toczyły się w kontekście postępowania karnego w ścisłym rozumieniu. W tym znaczeniu jego stosowanie nie oznacza nałożenia na państwa obowiązku „kryminalizacji” procedur, których – korzysta-

jąc ze swojej swobody – nie zakwalifikowały do ścisłej kategorii prawa karnego.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy,
28.6.2018 r., *Wielka Izba*, skargi nr 1828/06,
34163/07 i 19029/11, § 253.

Ze względu na zasadę, że nie można nikogo ukarać za czyn wiążący się z odpowiedzialnością karną innej osoby, konfiskata zastosowana do jednostek lub osób prawnych innych niż oskarżone jest niezgodna z art. 7 Konwencji.

Wyrok G.I.E.M. S.r.l. i inni v. Włochy, 28.6.2018 r.,
Wielka Izba, skargi nr 1828/06, 34163/07
i 19029/11, § 274.

PRAWO DO POSZANOWANIA ŻYCIA PRYWATNEGO I RODZINNEGO (ART. 8)

W sytuacji gdy władze państwowe, a nie członkowie rodziny, wiedziały o śmierci ich osoby bliskiej, właściwe władze mają przynajmniej obowiązek podjęcia rozsądnych praktycznych kroków umożliwiających ich powiadomienie. Nie mogą podjąć decyzji o pochówku zmarłego bez podjęcia takich działań.

Wyrok Lozovyye v. Rosja, 24.4.2018 r.,
Izba (Sekcja III), skarga nr 4587/09, § 38.

WOLNOŚĆ WYPOWIEDZI (ART. 10)

Funkcjonariusze publiczni działający w charakterze urzędowym mogą być przedmiotem szerszej możliwej do zaakceptowania krytyki niż zwykli obywatele, tym bardziej gdy dotyczy ona całej instytucji publicznej – sił zbrojnych lub sił bezpieczeństwa, a nie konkretnych funkcjonariuszy.

Wyrok Stomakhin v. Rosja, 9.5.2018 r.,
Izba (Sekcja III), skarga nr 52273/07, § 106.

Integralną częścią wolności wypowiedzi jest poszukiwanie prawdy historycznej, a debata o powodach działań szczególnie ważnych, które mogły stanowić zbrodnie wojenne lub zbrodnie przeciwko ludzkości, powinna być

swobodna. Do natury wypowiedzi politycznej należy jej kontrowersyjność, a często zjadliwość. Fakt, że wypowiedzi zawierają ostrą krytykę oficjalnej polityki i przekazują jednostronny pogląd o powodach i odpowiedzialności za sytuację w określonych dziedzinach, nie może być wystarczającym usprawiedliwieniem ingerencji w wolność wypowiedzi.

Wyrok Stomakhin v. Rosja, 9.5.2018 r.,
Izba (Sekcja III), skarga nr 52273/07, § 113.

OCHRONA WŁASNOŚCI (ART. 1 PROTOKOŁU NR 1)

W związku z faktem zaprzestania wypłaty świadczeń społecznych nie można – ze względu na znaczenie troski o sprawiedliwość społeczną – uniemożliwić władzom publicznym naprawy błędów, nawet jeśli nastąpiły na skutek ich własnej niedbałości. Inne podejście byłoby sprzeczne z doktryną bezpodstawnego wzbogacenia, ale również nieuczciwe wobec innych osób łąjących na fundusz zabezpieczenia społecznego, zwłaszcza tych, którym odmówiono świadczeń ze względu na niespełnienie wymagań ustawowych. Oznaczałoby również usankcjonowanie niewłaściwego dysponowania szczerpymi środkami publicznymi, co samo w sobie jest sprzeczne z interesem publicznym.

Wyrok Čakarević v. Chorwacja, 26.4.2018 r.,
Izba (Sekcja I), skarga nr 48921/13, § 79.

Przy badaniu zgodności zarzuconej sytuacji z art. 1 Protokołu nr 1 Trybunał musi zbadać rozmaite interesy wchodzące w grę, biorąc pod uwagę, że Konwencja ma chronić prawa, które są „praktyczne i skuteczne”. Musi wyjść poza znamiona zewnętrzne i ustalić rzeczywisty stan faktyczny. Ocena ta może obejmować zachowanie stron, w tym środki podjęte przez państwo i ich implementację. Przy ocenie zachowania państwa czynnikiem wymagającym uwzględnienia jest niepewność prawna, administracyjna lub wynikająca z praktyki władz.

Wyrok Čakarević v. Chorwacja, 26.4.2018 r.,
Izba (Sekcja I), skarga nr 48921/13, § 81.